

dr. Irene Mislej

BARA REMEC –

SREČANJE S TUJIM SVETOM

Pri raziskavah, ki se resnično poglobljajo v ustvarjalne procese slovenskih umetnikov na tujem, se pojavljajo številna vprašanja, ki zahtevajo interdisciplinarni pristop.

Umetnik, ki je po občutljivih letih študija in oblikovanja umetniške osebnosti, zapustil svoje prvotno okolje in se podal v tujino, je pravi izziv za umetnostnega zgodovinarja.

Likovnega ustvarjalnega procesa ni mogoče povsem izločiti iz kulturnega okolja, v katerem nastaja, pri tem pa ni le sama umetnina tista, ki lahko zrcali težnje ali likovno prakso v ambientu, v umetniku samem se porajajo zavestni in nezavestni procesi, ki jih včasih niti popolnoma ne razume. Umetnik gre v novem okolju seveda skozi prilagoditveni proces v zvezi z življenjskimi razmerami enako kot vsak drug izseljenec. Posebnost v njegovem primeru so spremembe, ki se dogajajo v tisti najbolj skrivni človekovi dimenziji, v svetu ustvarjanja. Naš namen ni poglobiti se v psihološko plat tega procesa, preden bi sploh lahko poglobili tovrstna vprašanja, bi namreč morali pri izbranem primeru analizirati umetnikove odnose navzven, to je pregledati mrežo zunanjih vplivov, ki z vidika novega kulturnega okolja spreminjajo njegovo doživljanje sveta.

Primer, ki smo si ga izbrali, ponuja veliko odtenkov v analizi, skupaj s tistimi z etnološkim pomenom. Bara Remec (1910-1991), slovenska slikarka, ki se je šolala na likovni akademiji v Zagrebu in je že pred ter med vojno razstavljala in bila prepoznavna kot ilustratorica v Ljubljani, je v začetku maja 1945 odšla za vedno na tuje. Umetnica ni dotodaj kazala nobenih nagnjenj k folklorizmu ali tradicionalnim prenosom ljudske kulture v slikarstvo (kot na primer Gaspari ali Vesnani), bila je široko razgledana, vzgojena mlada dama, predestinirana socialnemu blišču, potovala je po evropskih prestolnicah celo v njih razstavljala. Po bolečem taboriščem prehodu je konec leta 1947 z družino - očetom in sestro - odšla v Argentino. Buenos Aires je bil ob njenem prihodu že večmilijonska metropola, v njej je kulturno življenje potekalo v tesni povezavi z evropsko kulturo, predvsem s francosko. V urbani družbi je bila bogata visoka buržuazija (njihovo bogastvo je temeljilo na govedoreji in kmetijstvu) vodilni kulturni sloj, ki je gojil tradicionalne, nekoliko konservativne likovne vrednote. Sočasno se je profiliral srednji sloj (pretežno priseljskega izvora), ki se je izzivalno oziral po evropski avantgardi. Po drugi svetovni vojni je tako v Buenos Airesu nastalo nekaj likovnih skupin, ki so z novo močjo nadaljevali revolucionarni tok v umetnosti (Lucio Fontana, Tomas Maldonado in številni drugi »racionalisti«). Bara Remec pa ni bila revolucionarka, njena estetika je sicer črpala iz srednjeevropskega - in, seveda, slovenskega - ekspresionističnega izročila, toda ta je takrat že izgubil prvotni radikalni naboj.

Njeno kulturno obzorje je bilo izrazito srednjeevropsko, v tem je tudi razlog, da se ni počutila povsem sproščeno v argentinski visoki likovni kulturi, ki je neposredno izhajala iz francoskega ali španskega izročila. Kljub temu se je v prvih letih pogumno povezovala s kritično srenjo in razstavljala tudi v pomembnejših buenosaireskih galerijah. Kmalu pa je prišla v stik z ostanki prvotne, indijanske kulture. Klic gorskega sveta je bil za slovenske begunce močan, nekateri so se prav zaradi tega naselili na takrat precej oddaljenem goratem jugu. San Carlos de Bariloche je ime letoviškemu kraju, ki se je v naslednjih desetletjih razvil v mondano letovišče, a je bil sredi petdesetih let, ko ga je Bara Remec prvič obiskala, bolj podoben primitivnemu naselju, izgubljenem v svojevrstni argentinski različici

kavbojske naselbine Far West. Na obrobju mesteca, ki so ga večinoma naselili priseljenci iz goratih dežel Evrope (Švicarji, Avstrijci, Nemci, Slovenci), so vegetirali potomci Indijancev Mapučiči, čiste ali mešane krvi. Prva sled medkulturnega srečanja v umetnosti Bare Remec je duh, ki se v obliki lebdečega profila vsiljuje sredi klasično naslikane krajine (slike iz teh časov nosijo pečat neposrednega vpliva predvojnega Maleša).

Slikarka je v ravnokar odkriti, po obrisih prepoznavni gorati, a po vsebini divji krajini zaslutila odmev kulture pradavnih prebivalcev, vendar se je pred tem novim svetom obnašala enako kot evropski popotniki, ko so še v 18. stoletju odkrivali »divje« koticke nove celine: opažene značilnosti so izražali z akademskimi likovnimi sredstvi. Vedute, ki so tako nastale, so povsem sorodne pejsažem na evropski celine. Pozneje je začela uporabljati tekstilne vzorce ali dekoracije z indijanske keramike kot okras oziroma ozadja pri slikanju figur, običajno je izbrala Indijance ali mestice.

V krajinarstvo pa je začela vključevati bolj ali manj zvesto prikazane elemente indijanske materialne kulture. Privlačnost pradavnih motivov jo je pripeljala

Najdeni kosi lesa z juga (Bariloche) in severa (Tilcara), ki jih je Bara Remec sama kombinirala in uporabljala v slikarstvu (nedatirano)

do upodabljanja likov iz sicer neke zamegljene mitologije, saj ni nikoli uporabila dobesedno pripovednih vsebin. Prej je na svojih slikah ali risbah nekako po svoje »oživljala« duhove, kot na primer v dekoracijah viseče kamnite stene, ki služi kot streha v slovenski planinski koči v bariloških gorah.

V šestdesetih letih je Remčeva odkrila še skrajni argentinski sever, suho visokogorsko pokrajino, naseljeno s potomci različnih indijanskih plemen, ki so pred prihodom Špancev pripadali inkovskemu cesarstvu (Kečui, Aymari). V delih – predvsem na papirju –, ki so nastali v Tilcari, v provinci Jujuy, je opaziti drugačno, živahnjšo barvno paletu (torej manj evropsko), zračno perspektivo, vključevanje živalskih motivov (gvanaki, lame ipd.). Zbirka pokrajinskih vedut s kolonialnimi cerkvami in naselji, v tehniki gvaša s filigranskimi risbami v tušu, je nedvomno vrhunsko umetniško delo.

A še vedno se je Bara Remec postavljala v vlogo opazovalke sicer Slovincem v diaspori ali v oddaljeni domovini eksotičnega okolja. Vendar je prav kmalu prekoračila nevidno mejo bolj ali

Bara Remec, kraj Llaol-Llaol ob jezeru Nahuel Huapi, 1951, risba s tušem

Bara Remec med otroci, ki so ji pomagali pri njenem »brskanju« v Barilocheju (nedatirano)

manj negibnega opazovanja: od upodabljanja motivov v prostih ali urejenih kompozicijah je prešla v neko vrsto osebne arheološko-etnološkega iskanja. Sama je začela brskati po pokrajini, naučila se je prepoznavati s človeško roko obdelane kamne, keramiko iz različnih obdobj, tekstilne vzorce. Toda ni se ustavila pri poznavalstvu, njen namen ni bila identifikacija in uvrščanje predmetov v kategorije, kot to počenja sicer resni ljubitelj. Stvari, ki jih je našla in vneta zbirala, je dojela tako, kot so jih dojemali pradavni Indijanci sami: verjela je, da je v njih življenje, da skrivajo množico pomenov, da tam domujejo duhovne sile, liki in duše ljudstev, ki so se tako dolgo upirali prevladi evropske (torej tudi njene) kulture.

V vsakoletnih potepanjih – po severnih ali južnih pokrajinah – ni bila pozorna samo na ostanke civilizacij, sledeč prej omenjenem mentalnem procesu, je hkrati pobirala kose kamnin, lesa, kovine, celo zavrženih predmetov, jih doživljala v skladu z likovnimi vrednotami in jih različno vključevala v svoje delo. V zadnjih letih življenja jih je rada imela za osrednji motiv v slikarstvu, na primer v poslednji zbirki slik v rdečem in črnem usodnem nasprotovanju. Predmete, ki jih je zbirala, so krasili zasilno sobico in atelje v Barilocheju ali stanovanje v Buenos Airesu. Včasih je najdene drobne predmete kombinirala s keramiko in tako izdelovala nakit. Na eni od razstav, ki jih je dokaj redno prirejela v slovenski skupnosti, je oblikovalce obdarila s punčkami, narejenimi iz najdenih kosti. Vse te

nenavadne poteze so postale del njene javne podobe, predmestna mularija v Barilocheju je vedela, da ima stara gospa rada tovrstne najdbe in ji je kar prinašala različne predmete, ona pa jih je nagradila z domačimi jabolki. Po njeni smrti so okrog groba (pokopana je na bariloškem pokopališču, od koder je lep pogled na goro, ki nosi njeno ime: Pico Bara) rojaki razvrstili najlepše kamne iz njene zbirke.

Življenje Bare Remčeve v diaspori je vsekakor zanimiv primer reševanja neizogibnih bremen nasilnega izseljenstva, brez teoretičnih razlag je prišla do podobnega spoznanja kot oba vodilna filozofa v slovenski skupnosti (Milan Komar, Vinko Brumen): življenje poteka v sedanosti, preteklost je le spomin. Nedvomno je doživela hud udarec ob nasilnem rezu, odhodu, boleči prilagoditvi, toda v skrajno zaostrenih materialnih razmerah je našla smisel v umetnosti in življenju. Zmogla je premostiti prepad med oddaljenima kulturama, kljub navidez primitivnemu okolju v obrobni argentinski pokrajini je v njem cenila resnične vrednote lepega, v zavrženih, na robu družbe živečih ljudeh je prepoznala krivico, ki jo manj srečnim ali šibkejšim lahko povzročajo mogotci tega sveta. Človeško trpljenje jo je približala ljudem, ki sicer skoraj niso imeli stikov z evropskimi priseljenci. V njih je našla hkrati so-človeka in nosilca vsebinsko polne kulture, z združevanjem teh dveh dimenzij je našla svojo, edinstveno življenjsko pot.

Bibliografija

- Bara Remec 1910-1991, katalog ob spominski razstavi v Mestni galeriji Ljubljana
Remec Bara, geslo v Enciklopediji Slovenije.

